

Analiza czynników demograficznych kształtujących poziom obecnej i przyszłej konsumpcji owoców w Polsce i innych krajach UE

Autorzy: dr inż. Krzysztof Zmarlicki
dr inż. Piotr Brzozowski
mgr inż. Małgorzata Karmańska

Opracowanie przygotowane w ramach **zadania 3.1:**
„Monitorowanie i prognozowanie uwarunkowań ekonomicznych produkcji sadowniczej”

Programu Wieloletniego:

„Rozwój zrównoważonych metod produkcji ogrodniczej w celu zapewnienia wysokiej jakości biologicznej i odżywczej produktów ogrodniczych oraz zachowania bioróżnorodności środowiska i ochrony jego zasobów” finansowanego przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Skierniewice 2014

Wprowadzenie

W większości krajów europejskich oraz w Japonii zwiększa się w populacji udział osób w wieku powyżej 65 lat. Przykładowo w Japonii, kraju z najstarszym na świecie społeczeństwem, w roku 2013 odsetek osób w wieku powyżej 65 lat przekroczył 23% i stale wzrasta, dla porównania w krajach o dużym przyroście naturalnym tj. Brazylia, Meksyk i Indie oscyluje w granicach jedynie 5%. W UE odsetek osób starszych, powyżej 65 lat, w roku 2013 wahał się od 11,9% w Irlandii do 20,6% we Włoszech i w Niemczech. W Polsce udział osób w wieku powyżej 65 roku życia w dniu 1.01.2013 wg GUS-u oceniany był na 13,8% [GUS 2013]. Proces zmian demograficznych polegających na wzroście udziału osób starszych w populacji krajów rozwiniętych, za wyjątkiem państw z liberalną polityką imigracyjną, będzie się pogłębiał. Wynika to z powodu zmian w stylu życia polegającego na dużym wzroście udziału gospodarstw domowych jednoosobowych oraz coraz późniejszym macierzyństwie i zmniejszaniu liczby dzieci, poza rodzinami imigrantów. Postęp w wydłużaniu się przeciętnego trwania życia można przypisywać w krajach rozwiniętych szeroko propagowanemu prowadzeniu zdrowego stylu życia. W Polsce miało to miejsce od początku lat 90-tych. Jednym z elementów zdrowego stylu jest właściwe odżywianie, w tym spożywanie warzyw i owoców. Spożycie warzyw i owoców od ponad pięćdziesięciu lat kojarzone jest przez wielu, zwłaszcza w krajach wysokorozwiniętych, jako działanie prozdrowotne. Prowadzone przez Amerykanów i Chińczyków w ostatnich latach kompleksowe badania, szesnaście serii na 830 000 uczestników, wykazały ponad wszelką wątpliwość zależność, że konsumowanie co najmniej jednej porcji owoców lub warzyw zmniejsza aż o 5% wystąpienie ryzyka śmierci. W największym stopniu dobroczynne działanie tych produktów dotyczy ograniczenia występowania u osób spożywających systematycznie owoce i warzywa chorób sercowo-naczyniowych, w tym zwłaszcza zawału serca i wylewu. Większość badających dobroczynny wpływ warzyw i owoców na ludzki organizm jest zgodna, że konsumowanie pięciu porcji owoców i warzyw dziennie może ograniczyć ryzyko śmierci od 10 do 30% [<http://www.irishtimes.com>].

Na dietę szczególnie wyczulone są osoby starsze, świadome faktu konieczności większego dbania o zdrowie teraz niż w latach swojej młodości w celu pozostania dłużej sprawnym i zdrowym. W powszechnym odczuciu konsumują one więcej produktów uważanych za zdrowe takich jak owoce i warzywa. Stąd należy przypuszczać, że zmianom demograficznym, czyli starzeniu się społeczeństw w krajach rozwiniętych, towarzyszyć będą zmiany w poziomie konsumpcji owoców. Celem badań przedstawionych w niniejszej analizie była ocena wpływu czynników demograficznych na konsumpcję owoców w Polsce i jej odniesienie do warunków UE.

Badania własne

Ocenę czynników demograficznych kształtujących poziom konsumpcji owoców w Polsce wykonano na podstawie wyników badań ankietowych polskich konsumentów. Ankietowaniem

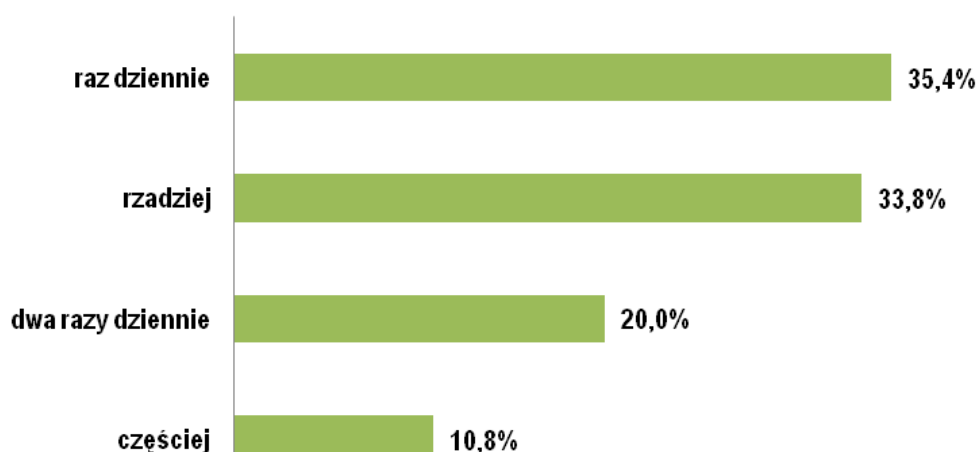
objęto 735 osób dorosłych, doboru badanych dokonano w sposób losowo warstwowy w wybranych losowo miejscach w Polsce. Próba składała się z 531 kobiet i 204 mężczyzn. Badania ankietowe konsumentów owoców prowadzono w oparciu o cztery czynniki demograficzne: wiek, płeć, wysokość dochodów osiągniętych na członka rodziny/ gospodarstwa domowego oraz liczby osób w rodzinie/ gospodarstwie domowym. W oparciu o uzyskane wyniki stwierdzono brak wyraźnej korelacji uzyskiwanych dochodów na wielkość spożycia owoców badanej populacji. Świadczyć to może o niskiej elastyczności dochodowej popytu na owoce, które w Polsce przestały być artykułem spożywczym relatywnie drogim. Obecnie podstawowe gatunki owoców których podaż ma charakter trwały, (jabłka, banany, cytrusy, kiwi) są relatywnie tanie w porównaniu np. do wyrobów mięsnych czy cukierniczych. Zupełnie odwrotnie niż w trwania w Polsce okresu gospodarki centralnie sterowanej.

Spożycie owoców w zależności od wieku

Ankietowano osoby dorosłe, analizowano następujące grupy wiekowe: do 30 lat (26,5% ankietowanych), 31-50 lat (40,0% ankietowanych), 51-70 lat (26,1%) oraz powyżej 70 lat (7,3%). Ankietowani wybierali następujące opcje częstości spożycia owoców: raz dziennie, rzadziej, dwa razy dziennie, częściej. Wskazywali ponadto na opcję dziennego spożycia: więcej niż 20 dag, 10-20 dag, mniej niż 10 dag. Wykazali też jakie owoce i przetwory z owoców i w jakich ilościach spożywali w ciągu ostatniego tygodnia.

Osoby młodsze spożywały mniej owoców oraz robiły to rzadziej niż osoby starsze. W grupie wiekowej do 30 lat, 33,8% ankietowanych deklarowało, że spożywa owoce rzadziej niż raz dziennie i tylko 10,7 % spożywało owoce częściej niż dwa razy dziennie (rys. 1).

Rys.1 Częstość spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej do 30 lat

Źródło: Badania własne

Jednocześnie 18,5% badanych w tej grupie oceniło swoje dzienne spożycie owoców na mniej niż 10 dag. Na więcej niż 20 dag dziennie oceniło je 46,1% i była to najczęściej wybierana ilość dziennego spożycia owoców (rys. 2).

Źródło: Badania własne

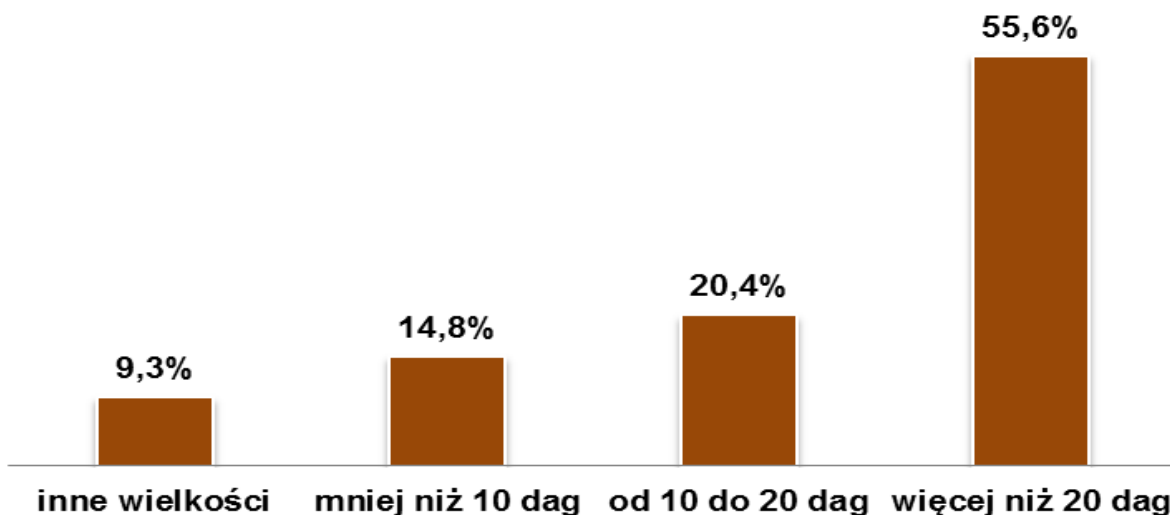
Tygodniowa konsumpcja owoców świeżych obliczona na podstawie wyszczególnionych przez ankietowanych spożytych owoców w ciągu ostatniego tygodnia, wynosiła 0,62 kg. W najstarszej grupie wiekowej tygodniowe spożycie owoców było największe wynosiło 1,37 kg, a 44,4% osób deklarowało, że spożywa owoce częściej niż dwa razy dziennie i była to najczęściej wybierana odpowiedź. Opcję rzadziej niż raz dziennie wybrało tylko 9,3 % ankietowanych w tej grupie (rys. 3).

Źródło: Badania własne

W grupie tej 55,6% ankietowanych wielkość dziennego spożycia owoców określiło na więcej niż 20 dkg (rys.4).

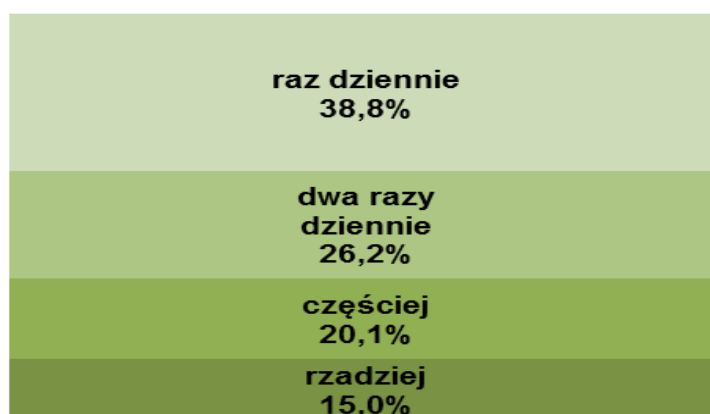
Rys. 4 Wielkość dziennego spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej powyżej 70 lat

Źródło: Badania własne

W najliczniej reprezentowanej, wśród ankietowanych, grupie wiekowej; 31-50 lat, opcję rzadziej niż raz dziennie wskazywało 15,0% ankietowanych, częściej niż dwa razy dziennie: 26,2 % ankietowanych. Najczęściej w tej grupie deklarowano spożycie „raz dziennie” (rys.5). Tygodniowe spożycie owoców w tej grupie wynosiło 0,90 kg na 1 osobę.

Rys. 5 Częstotliwość spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej 31-50 lat

Źródło: Badania własne

Relatywnie dużą ilością spożywanych dziennie owoców charakteryzowała się grupa ankietowanych w wieku 31-50 lat, z której niemal 60% spożywało ich więcej niż 20 dag dziennie (rys. 6).

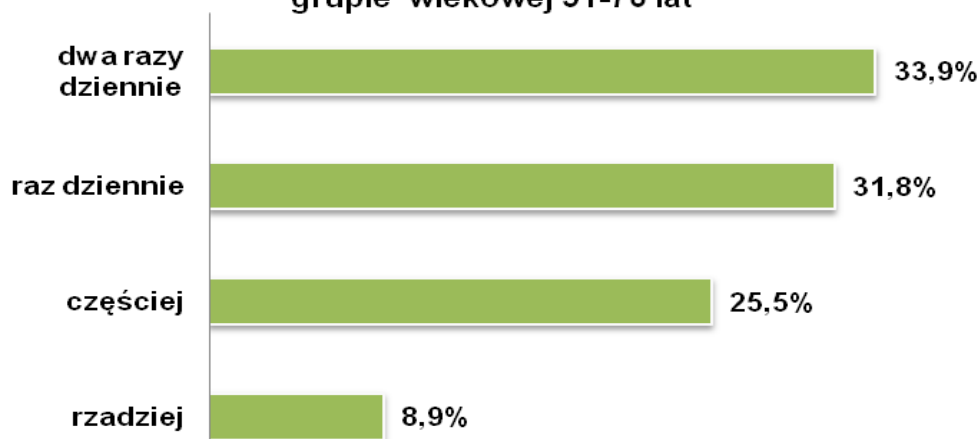
Rys. 6 Wielkość dziennego spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej 31-50 lat

Źródło: Badania własne

W grupie pięćdziesięcio- i sześćdziesięciolatków najczęściej wybierano odpowiedź „dwa razy dziennie” zrobiło tak 33,85% badanych, odpowiedź; częściej niż dwa razy dziennie wybrało 25,5% (rys. 7).

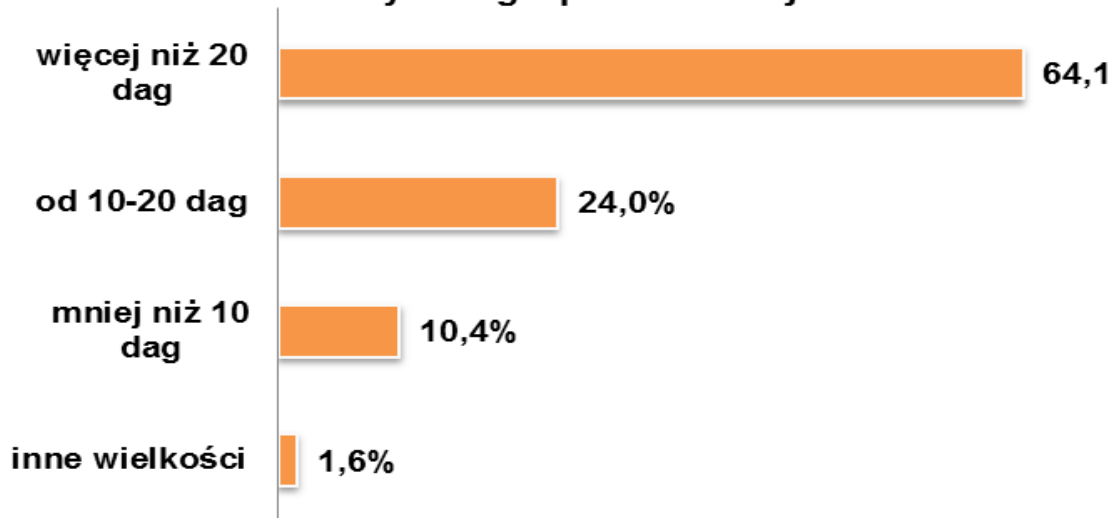
Rys.7 Częstotliwość spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej 51-70 lat

Źródło: Badania własne

Tygodniowe spożycie owoców w tej grupie wiekowej, wśród ankietowanych, wynosiło 1,13 kg na osobę. Grupą wiekową o najwyższym dziennym spożyciu owoców byli ankietowani 50-cio i 60-latkowie. W której ponad 64% badanych spożywało więcej niż 20 dag owoców.

Rys. 8 Wielkość dziennego spożycia owoców świeżych w grupie wiekowej 51-70 lat

Źródło: Badania własne

Spożycie owoców według osiągniętych dochodów

Wśród ankietowanych osoby o dochodach do 1 tys. zł na osobę w rodzinie (gospodarstwie domowym) stanowiły 19,2 % ankietowanych, osoby z dochodami do 2 tys. zł na osobę 51,4 %, do 3 ty. zł 19,2% i osoby dochodami na osobę powyżej 3 tys. zł 10,2 %. Stwierdzono brak zróżnicowania spożycia owoców pod względem ilości jak i częstości spożycia od dochodów osiągniętych przez ankietowanych. Widoczne są jednak pewne różnice gatunkowe w strukturze spożywanych owoców w zależności od dochodów. Osoby o wyższych dochodach spożywały więcej relatywnie drogich owoców importowanych jak: mango, ananasy, granaty, awokado i importowane jabłka np. Granny Smith.

Spożycie owoców w zależności od ilości osób w rodzinie

Gospodarstwa domowe osób samotnych (jednoosobowe) stanowiły wśród ankietowanych 13,9 %, osoby z gospodarstw domowych dwuosobowych to 35,9% ankietowanych, z trzyosobowych 22,8 %, z czterosobowych także 22,8% oraz z większych 4,5 %. Stwierdzono brak zróżnicowania spożycia owoców w zależności od liczby osób w gospodarstwie domowym, choć w gospodarstwach domowych czterosobowych i z większą liczbą osób rzadziej spożywano owoce w mniejszych ilościach, niż w mniejszych gospodarstwach. Tygodniowe

spożycie owoców w rodzinach pięcioosobowych i większych wynosiło 0,78 kg na osobę, podczas gdy w rodzinach czteroosobowych było to 0,83 kg na osobę, w trzyosobowych 0,99 kg na osobę w gospodarstwach domowych (czy rodzinach) dwuosobowych było to 0,93 kg, a w gospodarstwach domowych jednoosobowych 0,87 kg na osobę.

Spożycie owoców według wykształcenia

Analizując spożycie owoców w zależności od wykształcenia ankietowanych stwierdzono, że osoby z wykształceniem podstawowym i zawodowym, które stanowiły 8,6 % ankietowanych spożywały najmniej owoców oraz robiły to najrzadziej. Odpowiedź rzadziej niż raz dziennie wybrało w tej grupie 23,8 % ankietowanych i było to więcej niż grupie z wykształceniem średnim gdzie odpowiedź tą wybrało 19,0 % ankietowanych oraz w grupie z wykształceniem wyższym gdzie wskazało ją 14,0 % ankietowanych. Osoby z wykształceniem średnim stanowiły 57,9 % , a osoby z wykształceniem wyższym 33,5% ankietowanych. W grupie z wykształceniem podstawowym tygodniowe spożycie było najniższe i wynosiło 0,60 kg na osobę, w grupie z wykształceniem średnim wynosiło 0,98 kg, w grupie z wykształceniem wyższym natomiast 0,88 kg na osobę .

Tabela 1. Tygodniowe spożycie owoców świeżych w okresie ich największej podaży X/XI

Gatunki owoców w kilogramach na osobę	Wiek ankietowanych			
	do 30 lat	31-50 lat	51-70 lat	powyżej 70 lat
Jabłka	0,34	0,46	0,61	0,77
Banany	0,11	0,17	0,08	0,09
Winogrona	0,07	0,15	0,16	0,10
Śliwki	0,07	0,14	0,36	0,59
Gruszki	0,06	0,14	0,14	0,17
Pomarańcze	0,06	0,03	0,01	0,00
Kiwi	0,02	0,02	0,01	0,00
Grapefruity	0,03	0,01	0,03	0,00
Arbuzy	0,02	0,02	0,00	0,00
Brzoskwinie	0,01	0,01	0,02	0,00
Orzechy	0,00	0,02	0,00	0,00
Cytryny	0,00	0,01	0,01	0,01
Granaty	0,00	0,00	0,02	0,00
Inne	0,09	0,10	0,08	0,08
Razem	0,87	1,28	1,54	1,82

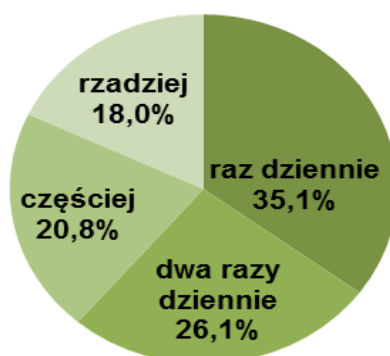
Źródło: Badania własne

Nawet w okresie największej podaży owoców świeżych rodzimej produkcji, kiedy ich konsumpcja jest rekordowo wysoka, w wolumenie spożycia ankietowanych znaczącą pozycję zajmują gatunki importowane (tab.1). W najmłodszej grupie wiekowej ich udział wynosił prawie 50% i malał w starszych grupach wiekowych. Znamiennym jest, że osoby starsze konsumują,

w tym okresie, ponad dwa razy więcej jabłek i kilkakrotnie więcej śliwek niż osoby z grupy wiekowej do 30 lat.

Zgodnie z zaleceniami powinno się spożywać minimum 5 porcji owoców i warzyw dziennie. Zakładając równy udział warzyw i owoców w diecie, dzienne średnie spożycie owoców powinno wynosić 2-3 porcje dziennie. Niestety, ankiетowani konsumenci spożywali średnio 1,8 porcji owoców dziennie (rys. 9). W tym mężczyźni jedynie 1,4 porcji dziennie.

Rys 9. Jak często spożywa Pan(i) owoce w postaci świeżej?

Źródło: Badania własne

Niskiego spożycia owoców w stanie świeżym nie rekompensowała również mała konsumpcja przetworów z owoców (rys. 10).

Rys. 10 Jak często spożywa Pan (i) przetwory z owoców?

Źródło: Badania własne

Spożycie owoców zależne jest od szeregu czynników demograficznych: wieku, płci, poziomu dochodów, wykształcenia. Ma na nie wpływ także stan zdrowia społeczeństwa i zapadalność na przewlekłe choroby zmieniające codzienną dietę, jak cukrzyca i alergię żywnościowe.

Zmiany w strukturze demograficznej polskiego społeczeństwa nie pozostaną bez wpływu na wielkość i strukturę spożycia owoców. Według znanych wzorców spożycia owoców w krajach rozwiniętych, wzrasta ono wraz z wiekiem i najwyższe jest w grupie sześćdziesięciolatków. Takie wyniki uzyskali m.in. naukowcy z Instytutu Roberta Kocha w Berlinie, badając ponad siedmiotysięczną grupę respondentów (tab. 2). Kobiety w tym wieku konsumowały 2,3 porcji owoców dziennie, a mężczyźni 1,7, w porównaniu do średniej dla obydwu płci było to odpowiednio o 28% więcej i 42% mniej. Osoby przed „trzydziestką”, podobnie jak grupa dzieci i młodzieży, konsumowały znacznie więcej soków owocowych. W państwach rozwiniętych wraz z wiekiem zmienia się nie tylko ilość, ale i struktura spożycia owoców, która staje się bardziej urozmaicona.

Według badań brytyjskich, mężczyźni w wieku 50-64 lat konsumowali dziesięciokrotnie więcej owoców z grupy „inne” (tzn. nie-cytrusy, nie-banany i nie-jabłka i gruszki) niż z grupy wiekowej 19-24. W przypadku kobiet z tych grup wiekowych różnica ta była około dwukrotna, na korzyść starszych pań (The National Diet & Nutrition Survey: adults aged 19 to 64 years. Food Standards Agency and the Departments of Health by the Social Survey Division of the Office for National Statistics and Medical Research Council Human Nutrition Research).

Tabela 2. Ilości porcji owoców i warzyw konsumowanych dziennie w Niemczech w zależności od płci i wieku respondentów

Wiek	18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	>70	Średnio
Kobiety							
Owoce	1,4	1,6	1,5	1,9	2,3	2,0	1,8
Warzywa	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	0,9	1,0
Soki	0,9	0,8	0,6	0,5	0,6	0,4	0,6
Mężczyźni							
Owoce	0,8	1,0	1,2	1,3	1,7	1,5	1,2
Warzywa	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8
Soki	1,1	0,9	0,7	0,7	0,5	0,5	0,7

Źródło: Bundesgesundheitsblatt 2013 H. 56: 779–785

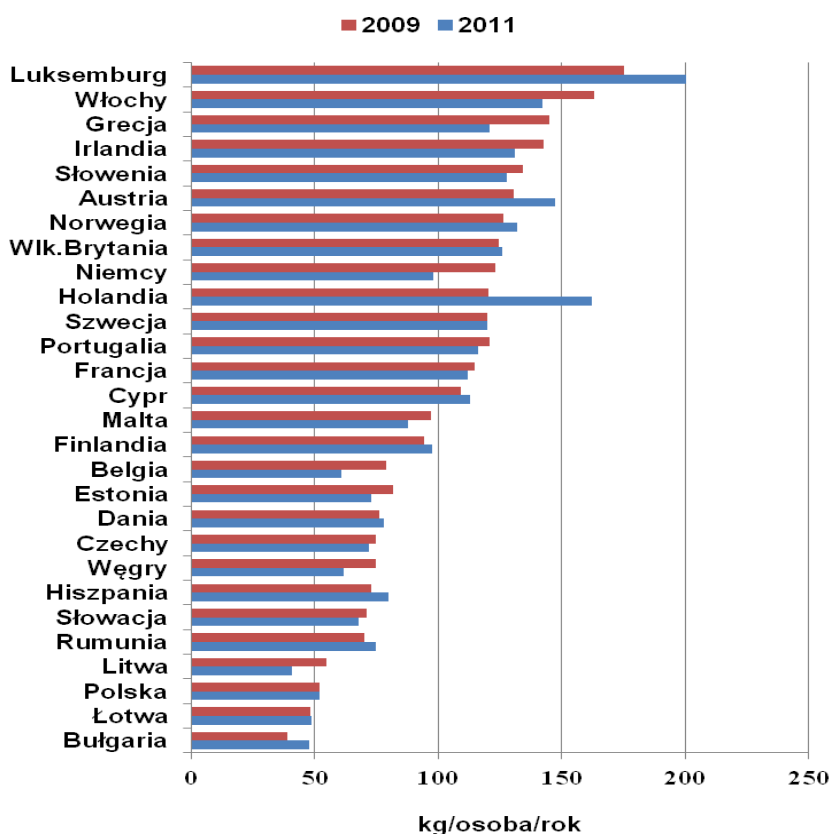
W Polsce, według danych GUS, największe spożycie owoców i ich przetworów występuje w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów, miesięcznie blisko 4,5 kg na 1 osobę, podczas gdy średnio dla wszystkich grup jest to około 3,5 kg/osobę/miesiąc. Dla porównania

w naszych badaniach ankietowych miesięczne spożycie owoców na osobę w grupie wiekowej 51-70 wynosiło 4,65 kg.

Jeśli chodzi o spożycie owoców, w porównaniu do innych krajów UE znajdujemy się prawie na samym końcu, za nami plasuje się tylko Bułgaria i w zależności od roku Rumunia lub niektóre państwa bałtyckie (rys. 11).

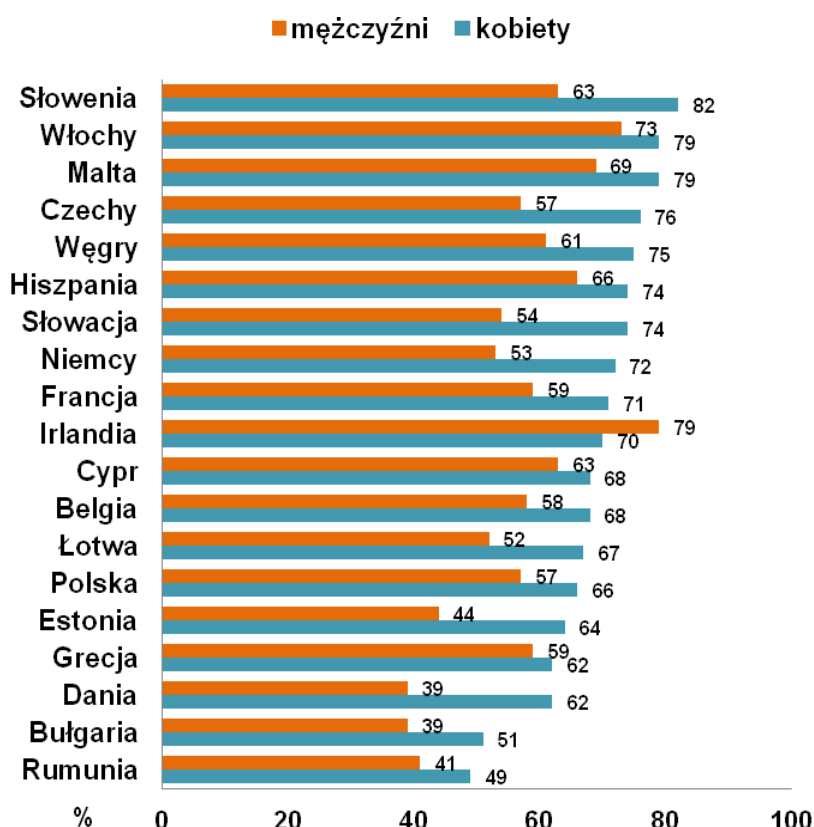
Spożywamy jednak owoce w miarę regularnie, według wyników badań przywoływanych przez OECD 66% kobiet i 57% mężczyzn w Polsce spożywa owoce przynajmniej raz dziennie (rys.12). W naszych badaniach ankietowych było to odpowiednio 36,7 % i 30,9 %.

Według pilotażowych badań ankietowych przeprowadzonych w Pracowni Ekonomiki i Statystyki IO, wraz z wiekiem ankietowanych wzrasta ilość owoców spożywanych w postaci świeżej i przetworzonej, w porównaniu do średniej dla wszystkich grup wiekowych odpowiednio o 90% i 150%. Wzrasta również chęć konsumpcji owoców jagodowych oraz innych określanych zwyczajowo jako „miękkie” (w tej kategorii wymieniano nawet gruszki). Chętniej w starszych grupach wiekowych konsumowano także owoce i przetwory, którym przypisywano nadzwyczajne walory zdrowotne: grapefruity, borówki, przetwory z dzikiej róży, suszone owoce żurawiny.

Rys. 11. Spożycie owoców w krajach UE w latach 2009-2011

Źródło: Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego - Państwowy Zakład Higieny. Warszawa 2012

Rys. 12. Odsetek respondentów spożywających owoce przynajmniej raz dziennie w krajach UE w roku 2008

Źródło: www.oecd-ilibrary:

Podsumowanie

Z prowadzonych badań konsumentów wynika, że czynniki zarówno prozdrowotne jak i cena owoców wywierają największy wpływ na podejmowanie decyzji zakupu owoców krajowych. W związku z powyższym można domniemywać, że przyszła konsumpcja owoców w Polsce w grupach wiekowych może mieć dwa scenariusze:

- Według pierwszego ludność będzie zmieniać swoje preferencje wraz ze wzrostem wieku i konsumować więcej jabłek, gruszek i śliwek z uwagi na ich walory zdrowotne oraz relatywnie niski poziom cen w stosunku do owoców importowanych.
- Według drugiego istnieje obawa, że obecne pokolenie ludzi młodych będzie kontynuować swoje obecne przyzwyczajenia w przyszłości. Dlatego z punktu widzenia interesu polskich producentów owoców niezbędne są działania promujące spożycie owoców krajowych wśród młodszego pokolenia. Ma to szczególne znaczenie z punktu widzenia zmian demograficznych czyli wzrostu udziału w populacji generalnej Polaków ludzi starszych, którzy z natury konsumują więcej owoców.

Na podstawie obserwacji zmian konsumpcji owoców w krajach Europy zachodniej zauważono istotny spadek spożycia jabłek. Podobna tendencja, jednakże w niższym wymiarze, występuje również w Polsce zwłaszcza w dużych miastach i aglomeracjach. Wynika to z większego udziału w zaopatrzeniu konsumentów w owoce w sklepach należących do sieci i z poziomu dochodów. W małych miejscowościach w większym stopniu ludność zaopatruje się w owoce na lokalnych rynkach i targowiskach na których podaż owoców krajowych, często od lokalnych producentów, jest znacznie większa.

W kontekście zmian demograficznych w Polsce i w Europie, polscy producenci owoców, w tym ziarnkowych, jagodowych i stosunkowo mało rozpowszechnionych i przeznaczonych głównie dla przetwórstwa (agrest, poziomki, żurawina, jeżyny) pomimo tymczasowych problemów z eksportem do Rosji mają perspektywy rozwoju produkcji.

Literatura:

<http://edoc.rki.de/oa/articles/reQmHyLvhtQew/PDF/23e632IIgrVbo.pdf>

Rocznik demograficzny GUS 2013

<http://www.irishtimes.com/news/health/eating-more-than-five-fruit-and-veg-a-day-may-be-waste-of-time-1.1881997> dostęp 1 grudnia 2014

[WWW.oecd-ilibrary](http://www.oecd-ilibrary.org/health-at-a-glance/europe-2012): Statistics / Health at Glance: Europe 2012 dostęp 23 maja 2014

Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego -Państwowy Zakład Higieny. Wa-wa 2012